

CLĂDIREA OMULUI

Către o abordare pluridisciplinară/

THE BUILDING OF THE HUMAN

Towards a Pluridisciplinary Approach

Ruxandra PĂDURARU, mrd. antropologie/ MSc. anthropology

ruxandra.paduraru@s.unibuc.ro

Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București, RO/
Faculty of Sociology and Social Assistance, University of Bucharest, RO

Rezumat

Arhitectura este, *par excellence*, o artă și o știință, poate printre puținele domenii cu un impact atât de profund în structura intimă a unei societăți. Însă odată cu afirmarea agentivității obiectelor și a procesului dialectic de construire reciprocă om-lucru și lucru-om, cercetările care vizează locul și locuirea trebuie să prioritizeze o abordare interdisciplinară, în care relația omului cu spațiul înconjurător să ocupe o poziție centrală. Prin intermediul studiilor recente de ecologie socială, acest articol își propune, în prima parte, să deschidă

Abstract

Architecture is, *par excellence*, both art and a science, perhaps among the few fields with such a profound impact on the intimate structure of a society. But with the assertion of the agentive role of objects and the dialectical process of mutual human-thing and thing-human construction, research on the site and dwelling must prioritize an interdisciplinary approach, in which the human relationship with the environment occupies a central position. Through recent studies of social ecology, this article aims, in the first part, to open a

o discuție mai amplă despre necesitatea reconfigurării spațiului construit printr-o abordare multilaterală, care să ia în considerare nu doar locul, ci și locuirea. Plecând de la premisa că omul face locul în aceeași măsură în care și locul face omul, abordarea interdisciplinară este o cheie de rezolvare a acestei nevoi de renegociere a relației dintre social și materialitate prin propunerea unor direcții de cercetare și metodologie inspirate din antropologie și a unui limbaj comun. A doua parte, adaugă discuției noile realități configurate de reglementările privind distanța fizică impusă de COVID-19 și deschide un dialog privind posibilitatea introducerii noilor tehnologii (AR, VR, AI) și a extensiilor de valorizare ale multisenzorialității ca metode de interacțiune cu spațiul construit.

Cuvinte cheie/ Keywords

antropologie urbană, cercetare interdisciplinară, ecologie socială, tehnologii, COVID-19/
urban anthropology, interdisciplinary research, social ecology, technologies, COVID-19

Omul și spațiul construit – către o nouă abordare

„Acțiunile sociale produc spații
care la rândul lor structurează acțiuni.”
(Harvey, 2009)

Spațiile sunt într-o dinamică perpetuă, într-o continuă reconfigurare. Constituind deopotrivă materialitate și imaterialitate, studiul acestora nu poate fi realizat doar dintr-o singură perspectivă; astfel, acest articol subliniază nevoia unui studiu interdisciplinar care să analizeze intersecția dintre indivizi, spații și tehnologii. De ce este nevoie (și) de o cercetare care excede pur materialitatea?

broader discussion on the need to reconfigure the built space through a multilateral approach, which takes into account not only place but also dwelling. Starting from the premise that man makes the place as much as the place makes the man, an interdisciplinary approach is key to solving this need to renegotiate the relationship between social and materiality by proposing research path and methodology inspired by anthropology and a common language. The second part adds to the discussion of the new realities configured by the regulations on physical distance imposed by COVID-19 and opens a dialogue on the possibility of introducing new technologies (AR, VR, AI) and extent of valorize multisensory as methods of interaction with built space.

The human and the build space – towards a new approach

„Social actions produce space
that in turn structure actions.”
(Harvey, 2009)

Spaces are in a perpetual dynamic, in a continuous reconfiguration. Their study cannot be realised from a single point of view, constituting both materiality and immateriality; thus, this article emphasises the need for an interdisciplinary study that analyses the intersection between individuals, spaces, and technologies. Why is research that exceeds the pure materiality (also) necessary?

Pe de o parte, spațiul construit este un concept puternic impregnat de dimensiunea socială, căci face parte din structurile cele mai intime ale unei societăți. Rezervor de cultură și istorie, acesta determină aria de posibilități pe care o comunitate o poate avea. Spațiul este încorporat în existența umană, fiind performant¹ continuu de actori umani. Întrucât spațiile apar, dispar, se materializează, se schimbă, se poate afirma că structurează societatea în aceeași măsură în care și societatea șlefuieste spațiul. Deoarece spațiile sunt *sociale și contextuale*, istoria recentă consemnează nevoia șlefuirii unei identități, de crearea de spații care să creeze la rândul lor, de o personalizare estetică (înțeleasă ca *marker* al distincției), dar care să nu neglijeze întru totul funcționalitatea (scopul unui spațiu nu poate fi exclus). Spațiile construite trebuie reconfigurate constant pentru a se adapta unor cerințe în perpetuă schimbare (crize economice, încălzire globală, suprapopulare, deteriorarea mediului, creșterea speranței de viață, fluxuri migratorii, inovații tehnologice).

Pe de altă parte, spațiul se află într-o ecologie care excede actorul uman. Intersecția dintre organisme și mediul lor de viață, precum și cea dintre spații și fenomene sociale constituie tot mai frecvent un fundament al studierii societăților. Câțiva dintre autorii care au abordat ecologia din perspectiva producerii sociale a spațiului, susțin ideea analizării unei rețele dense de actori, elemente discursive, sociale, ambientale și tehnice. De exemplu, Tsing (2015) afirmă că istoria unui spațiu presupune cunoașterea tuturor locuitorilor lui, atât umani, cât și nonumani, Low (2016) susține că spațiul trebuie privit ca proces, nu ca entitate în sine, atât din perspectivă materială, cât și umană, Pickett (2008) vorbește despre interacțiunile diferitelor tipuri de

On the one hand, the built space is strongly embedded in the social dimension concept, because it is part of the most intimate structures of society. A history and culture reservoir, it determines the area of possibilities that a community can have. Space is incorporated in human existence, being continuously performed¹ by human actors. As spaces appear, disappear, materialize, change, it can be said they structure the society in the same way the society shapes space. Because spaces are social and contextual, the recent history records the need to produce an identity, to create spaces that in turn create an aesthetic personalization (understood as a marker of distinction), but one that will not neglect the functionality (the purpose of a space cannot be ruled out). Built-up areas need to be constantly reconfigured to adapt to ever-changing requirements (economic crises, global warming, overcrowding, environment damaging, increased life expectancy, migratory flows, technological innovations).

On the other hand, space is within an ecology that exceeds the human actor. The intersection between organisms and their environment, as well as between spaces and social phenomena, is a more frequent base for surveys over societies. Some of the authors who approached ecology from the perspective of social generation of the space, advocate the idea of analysing a dense network of actors and discursive, social, environmental and technical elements. For example, Tsing (2015) states that the history of a space requires the knowledge of all its inhabitants, both human and non-human; Low (2016) states that space should be perceived as a process, not like an entity itself, both from the material and human perspective, Pickett (2008) talks

eterogenitate în sistemele urbane și cum acestea influențează viața cartierelor, Shaw (2014) și Scheper-Hughes (2014) explică natura socială și culturală a hazardurilor și cum dezastrele naturale sunt constituite de sărăcie - agenții socioeconomici sunt variabile care trebuie luate în calcul în analiza unor dezastre naturale -, Stoetzer (2018) propune o reconceptualizare a relației uman-nonuman prin acordarea unei atenții sporite asupra relației dintre materialitate, conștiință și cultură.

Potențialul imanent al spațiului (LeFebvre, 1991) obligă la o analiză *in-between*, aflată la intersecția disciplinelor, văzută ca imperativă, o arhitectură antropologică (Sfinteș, 2019). O abordare sistemică a spațiului ca proces social este perspectiva pe care o propun în cercetarea de față, iar acest lucru este posibil prin punerea laolaltă a arhitecturii cu antropologia.

Pentru Stender (2016) semnul distinctiv al antropologiei este de a compara ceea ce oamenii zic că fac, cu ceea ce ei fac efectiv, distingând între idealuri și practici. Antropologia caută să sublinieze natura performativă a formelor arhitecturale: ce arhitectura face mai degrabă decât ce reprezintă. Ce pot antropologii să învețe de la arhitecți este cum să acorde atenție împrejurimilor spațiale și materiale ale vieții sociale. Un element cheie pe care îl pot învăța arhitecții de la antropologi este să înțeleagă contextele sociale locale prin abordări exploratorii și reflexive. Arhitecții sunt învățați să aibă judecăți de valoare bazate pe perspectiva la persoana I, denumind ceea ce este bun și ceea ce nu. Formați în paradigma relativismului cultural, antropologii, din contră, sunt mai înclinați să pună sub semnul

about the interactions of different types of heterogeneity in urban systems and how they influence neighbourhood life, Shaw (2014) and Scheper-Hughes (2014) explain the social and cultural nature of hazards and how the natural disasters are constituted by poverty – socio-economic agents are variables that must be taken into account in the analysis of natural disasters, Stoetzer (2018) proposes a reconceptualization of the human-nonhuman relationship by paying more attention to the relationship between materiality, consciousness and culture.

The immanent potential of the space (LeFebvre, 1991) necessitates an in-between analysis, located at the intersection of disciplines, seen as imperative, an anthropological architecture (Sfinteș, 2019). A systemic approach to space as a social process is the perspective I propose in the present research, and this is possible by adjoining architecture with anthropology.

For Stender (2016) the hallmark of anthropology is to compare what people say they do with what they actually do, distinguishing between ideals and practices. Anthropology seeks to emphasize the performative nature of architectural forms: what architecture does rather than what it represents. What anthropologists can learn from architects is how to pay attention to the spatial and material surroundings of social life. A key element that architects can learn from anthropologists is to understand local social contexts through exploratory and reflective approaches. Architects are taught to have value judgments based on the first-person perspective, naming what is good and what is not. Formed in the paradigm of cultural relativism, anthropologists, on the other hand, are

întrebării asemenea judecăți și valori – calitate în ochii cui? bun din ce perspectivă? ce forme de putere implică estetica?

Susțin nevoia unei regândiri a modului în care alegem ce construim, cum, unde și de ce printr-o abordare interdisciplinară în care prioritatea proiectării de clădiri în mediul urban ar trebui să fie viața, apoi spațiul, apoi clădirea. Antropologia ar putea constitui, astfel, nu doar un liant metodologic de cercetare, ci ar putea să fie chiar roțița esențială care pune în mișcare întreg angrenajul arhitecturii. Căci, spațiul construit ne construiește la rândul său și pe noi. Această dialectică devine esențială în înțelegerea nevoii de a acorda atenție și locuirii, nu doar locului. Iar acest lucru se poate face doar prin integrarea în procesul constructiv și a omului.

În prima parte a articolului voi exemplifica cum agentivitatea² spațiului construit are un impact asupra omului și voi sugera câteva direcții inspirate din antropologie care ar putea seconda efortul arhitectului. În a doua parte, mă voi referi la noile provocări apărute odată cu răspândirea virusului COVID-19, trasând câteva direcții legate de respațializare. Racordarea la acest „nou” prezent se face, de asemenea, prin studiul pluridisciplinar. Așadar, dialogul este construit pe două paliere. Primele secțiuni reprezintă o expunere a studiilor care propun o intersecție între antropologie și arhitectură, fiind o cercetare secundară bibliografică concentrată în jurul deschiderii dialogului către mai multe discipline. Ultima secțiune propune detalierea unei ipostaze în condițiile noilor restricții și realități impuse de COVID-19.

more inclined to question such judgments and values - quality in whose vision? good from what perspective? What forms of power do aesthetics involve?

I endorse the need to rethink the way we choose what we build, how, where and why through an interdisciplinary approach in which the priority of designing buildings in the urban environment should be life, then space, then the building. Anthropology could thus be not only a methodological binder of research, but it could be just the essential cogwheel that sets in motion the whole gear of architecture. Because the built space builds us in return. This dialectic becomes essential in understanding the need to pay attention to dwelling, not just the place. And this can be done only by also integrating the human into the constructive process.

In the first part of the article, I will exemplify how the agency of the built space has an impact on man and I will suggest some directions inspired by anthropology that could support the architect's effort. In the second part, I will refer to the new challenges that arose with the spread of the COVID-19 virus, drawing some directions related to re-spatialize. The connection to this "new" present is also made through pluridisciplinary study. So, the dialogue is built on two levels. The first sections represent an exposition of studies that propose an intersection between anthropology and architecture, being secondary bibliographic research concentrated around the opening of the dialogue to several disciplines. The last section proposes the detailing of an aspect in the conditions of the new restrictions and realities imposed by COVID-19.

Cercetarea pluridisciplinară – unu plus unu fac (minim) trei

„Colaborarea are avantaje uriașe, ceea ce în limbaj matematic se cheamă *funcție supraaditivă*, adică unu plus unu face mai mult decât doi.”
(Taleb, 2019, p. 248)

Cercetarea interdisciplinară urmărește întocmai acest principiu. Suma poate deveni diferită de părți, iar adăugarea de unități are un rezultat neliniar. Prin urmare, plus valoarea dată de însumarea a două discipline constă în rezultarea unei noi abordări care pune laolaltă experiențe și *know-how* într-un tot unitar complex. De ce antropologie și arhitectură?

Gombrich (2007), în *Istoria artei*, susține că, în căutări de armonii noi, experiențele sunt indispensabile și eșecurile inevitabile. Însă, adesea întâlnim spații cărora nu știm ce destinație să le acordăm, ansambluri rezidențiale fără locuitori din cauza suprapunerii eronate a mesajului transmis peste realitatea regăsită, investiții în proiecte de dezvoltare urbană fără succes (spre exemplu, clădiri de birouri), zone destinate anumitor activități lăsate în paragină, conștientizate generatoare de sciziuni. Căci deși „arhitecții trebuie să aibă întreaga libertate de a experimenta cu diferite proporții și diferite materiale” (ibid. Gombrich, p. 561), există disensiuni privind cât de departe poate emerge creativitatea. Pe de o parte, există practici de inovare fără fundamentul informațiilor reale, fără prelucrarea acestora și fără corelarea lor pentru proiecția de viitor. Bucureștiul s-a confruntat cu forme de intervenționism naiv care au creat plăgi urbane greu remediabile. Apelez la termenul de *iatrogenie* propus de Taleb (2019) ca să mă refer la

Pluridisciplinary research – one plus one equals (minimum) three

„Collaboration has explosive upside, what is mathematically called a superadditive function, i.e., one plus one equals more than two.”
(Taleb, 2019, p. 248)

Interdisciplinary research follows precisely this principle. The sum may become different from the parts, and the addition of units has a nonlinear result. Therefore, the added value given by the sum of two disciplines consists of the result of a new approach that brings together experiences and know-how in a complex unitary whole. Why anthropology and architecture?

Gombrich (2007), in *Art History*, argues that in the search for new harmonies, experiences are indispensable and failures inevitable. However, we often encounter spaces to which we do not know what destination to give, residential complexes without inhabitants due to the erroneous overlap of the message transmitted over the found reality, investments in unsuccessful urban development projects (eg. office buildings), abandoned areas for certain activities, scission - generating counterintuitive. Although “architects must have complete freedom to experiment with different proportions and different materials” (ibid. Gombrich, p. 561), there are disagreements about how far creativity can emerge. On the one hand, there are innovation practices without the foundation of real information, without their processing and their correlation for the future projection. Bucharest has faced forms of naive interventionism that have created hard-to-fix urban scars. I refer to the term *iatrogenesis* proposed by

vătămarea neintenționată cauzată de vindecător și cum aceasta poate fi redusă (niciodată eradicată complet) printr-o privire multilaterală. Pe de altă parte, însă, există proiecte admirabile care sunt rezultat al creativității și al integrării armonioase a realităților locale (un bun exemplu este unul dintre proiectele celor de la Metrolab (Decleve, Grulois, Lestrage, Bortolotti și Trenado, 2020), care desfășoară un proiect în Bruxelles, unde aduc laolaltă stakeholder-i cheie din oraș alături de 30 de cercetători din discipline diverse, cu experiențe diferite de cercetare, pentru a analiza și a găsi soluții de îmbunătățire ale unor alte propuneri pentru care au fost solicitate fonduri de dezvoltare regională; scopul acestui proiect este de a folosi investițiile pentru beneficiul comunităților locale).

Spațiul construit răspunde la probleme sociale care adeseori sunt neclare și fac parte din rețele cauzale complexe. Rittel și Webber (1973) aduc în prim-plan discuția despre așa numitele probleme *wicked*³. Există anumite probleme la care nu există soluții optime în sensul unui răspuns definitiv și obiectiv. Sisteme deschise care interacționează continuu. Cel mai complicat rămâne însă definirea problemei și localizarea problemei (unde, în rețeaua cauzală complexă, se regăsește problema). Soluțiile nu sunt false sau adevărate, ci bune sau rele. Soluția este de tip *o singură șansă*. Nu există oportunitatea de a învăța mereu din încercare și eroare, fiecare încercare contând semnificativ (lasă urme care nu pot fi anulate): viețile multor oameni vor fi fost influențate ireversibil și vor fi cheltuite sume mari de bani. Fiecare asemenea problemă este unică. Scopul nu este de a găsi adevărul, ci de a îmbunătăți unele caracteristici ale lumii în care trăiesc oamenii. Expertul este, de asemenea, un jucător care caută să-și promoveze viziunea proprie asupra celorlalți.

Taleb (2019) to refer to the unintentional harm caused by the healer and how it can be diminished (never completely eradicated) through a multilateral view. On the other hand, however, there are admirable projects that are the result of creativity and the harmonious integration of local realities (a good example is one of the projects of Metrolab (Decleve, Grulois, Lestrage, Bortolotti and Trenado, 2020), which carries out a project in Brussels, bringing key stakeholders from the city together with 30 researchers from various disciplines, with different research experiences, to analyse and find solutions to improve other proposals for which regional development funds have been requested; the purpose of this project is to use the investments for the benefit of local communities).

Built space responds to social problems that are often unclear and part of complex causal networks. Rittel and Webber (1973) bring to the fore the discussion of so-called *wicked* problems. There are certain problems to which there are no optimal solutions in the sense of a definitive and objective answer. Open systems that interact continuously. However, the most complicated remains the definition of the problem and the location of the problem (where, in the complex causal network, the problem is found). The solutions are not false or true, but good or bad. The solution is of the “one try only” type. There is no opportunity to always learn from trial and error, each trial counting significantly (leaves traces that cannot be undone): the lives of many people will have been irreversibly influenced and large sums of money will be spent. Each such problem is unique. The goal is not to find the truth, but to improve some features of the world in which people live. The expert is also a player who seeks to promote his vision to others. To reduce the negative

Pentru a reduce impactul negativ pe care soluțiile unor astfel de probleme l-ar putea avea asupra societății, acestea trebuie abordate din mai multe unghiuri, pluridisciplinar, înțelegând ecologia spațiului.

Impactul spațiului construit asupra individului

Realitatea vieții cotidiene este un bun punct de plecare în analiza spațiului construit. Moran (2005) afirmă că adevărata schimbare socială apare în cum prindem autobuzele și trenurile, cum ne petrecem timpul la birou, cum conducem pe autostrada, cum ne blocăm în trafic, cum ne parcăm mașinile și cum trăim în casele noastre. Juxtapunerea spațiului cu viața a fost îndelung studiată în literatura de specialitate. O arhitectură de succes asigură o interacțiune bună între spațiu și viață. Importanța observației comportamentului oamenilor în spații publice pentru a construi un oraș funcțional este subliniată de numeroși antropologi și urbanisti, printre care Jan Gehl (2012), Jane Jacobs (1961), Georges Perec (1974), Richard Florida (2007), William Whyte (2001). În anul 2010 a apărut Declarația de la Toledo (2010) – document politic fundamentat științific- care tratează regenerarea urbană prin prisma abordării inter- și transdisciplinare integrate. În ultimii ani, antropologia mediului, antropologia urbană și cultura materială tratează această nevoie de a privi comunitățile dintr-o perspectivă pluridisciplinară.

Rolul antropologiei este de a lucra alături de arhitectură pentru a îmbina creativ tehnici și metode de cercetare și proiectare care, prin cuprinderea dimensiunii locale, contribuie la crearea unor spații

impact that the solutions to such problems could have on society, they must be approached from several angles, pluridisciplinary, understanding the ecology of space.

The impact of the built space on the individual

The reality of everyday life is a good starting point in the analysis of the built space. Moran (2005) states that real social change occurs in how we catch buses and trains, how we spend our time at the office, how we drive on the highway, how we get stuck in traffic, how we park our cars and how we live in our homes. The juxtaposition of space with life has long been studied in specialty literature. A successful architecture ensures good interaction between space and life. The importance of observing people's behavior in public spaces to build a functional city is emphasized by many anthropologists and urban planners, including Jan Gehl (2012), Jane Jacobs (1961), Georges Perec (1974), Richard Florida (2007), William Whyte (2001). In 2010, the Toledo Declaration (2010) appeared - a scientifically based political document - which deals with urban regeneration in terms of the integrated inter and trans-disciplinary approach. In recent years, environmental anthropology, urban anthropology, and material culture have addressed this need to look at communities from a pluridisciplinary perspective.

The role of anthropology is to work with architecture to creatively combine techniques and methods of research and design what, by embracing the local dimension, contributes to the creation of

sustenabile, sigure și care, pe termen mediu și lung, pot schimba realități sociale și oferi noi oportunități – precum susține și Fiske (2016) ideea conform căreia clădirile modelează cum noi ca societate gândim despre noi înșine. Florida (2019) conchide că există o corelație statistică între posibilitatea de a merge pe jos pentru un copil prin cartier și veniturile mai crescute ca adult. Pentru Le Breton (2002) spațiul este creator de comportament. Exemplul folosit de el este cel al pereților foarte subțiri ai apartamentelor, care permit ca sunetele să fie receptate ușor de la o locuință la alta și care, astfel, impun o conduită (orele în care anumite activități pot avea loc, copiii care nu se pot juca în voie etc). Zgomotul la care suntem expuși mai ales în marile aglomerări urbane poate avea efecte de viitor. Cu cât copiii sunt mai expuși la zgomot, cu atât mai puțin au facilitatea de a învăța să citească (ibid. Le Breton, 2002). Și mirosurile influențează comportamentul. Autoritatea spațiului influențează și modul în care sunt gestionate relațiile în casă. Nevoia de spațiu face ca din ce în ce mai mulți bătrâni să nu mai poată fi îngrijiți în cadrul familiei și mutați într-un „alt spațiu”, azilul. De asemenea, prin proiectarea spațiului construit, se adâncesc inegalități, se favorizează apariția discriminării. *Gated communities*, pe de o parte, punge de sărăcie cu acces limitat la utilități, pe de altă parte.

Abordare antropologică. Abordare empatică

Perspectiva antropologică implică un interes pentru cauzalitatea locală, circulară și simbolică și presupune comprehensiune și prezentarea complexității. Prin urmare, totul poate fi semnificativ, iar logica descoperirii și abordarea

sustainable, safe spaces which, in the medium and long term, can change social realities and provide new opportunities - as Fiske (2016) argues, the idea that buildings shape how we think about ourselves as a society. Florida (2019) concludes that there is a statistical correlation between the possibility for a child to walk through the neighbourhood and higher income as an adult. For Le Breton (2002) space is a creator of behaviour. The example he uses is that of the very thin walls of the apartments, which allow sounds to be easily received from one house to another and which thus impose a behaviour (hours when certain activities can take place, children who cannot play at will etc.). The noise we are exposed to especially in large urban areas can have future effects. The more children are exposed to noise, the less they can learn to read (ibid. Le Breton, 2002). And smells influence behavior. The authority of the space also influences how relationships are managed in the house. The need for space means that more and more elderly people can no longer be cared for in the family and moved to another "space", the asylum. Also, by designing the built space, inequalities are deepened, discrimination is favored. Gated communities, on the one hand, poverty pouches with limited access to utilities, on the other.

Anthropological approach. Empathetic approach

The anthropological perspective implies an interest in local, circular, and symbolic causality and presumes understanding and presentation of complexity. Therefore, everything can be meaningful, then the logic of discovery and the

empatică sunt esențiale. Antropologia are rolul „de a introduce semnificația acolo unde ea lipsește, să stabilească o coerență acolo unde colectivul înclină să nu vadă decât dezordine” (Le Breton, 2002, p. 92).

Etnografia, în percepția lui Askland (2016) este și mijloc și scop al profesiei arhitecturale și presupune o perspectivă holistică. Antropologia caută să înțeleagă condițiile umanității, iar arhitectura formează aceste condiții. Pentru ca decidenții să lucreze eficient cu diferite categorii de public, ei trebuie să înțeleagă și să fie conștienți de factorii culturali, să analizeze utilizările de zi cu zi, să observe cum comunitățile interpretative apropiază spațiul în mod diferit. Antropologia poate contribui printr-o privire retrospectivă, la descoperirea unor adevăruri sociale din trecut. Prin modul în care spațiul construit era amenajat, prin funcțiile atribuite, prin stilul arhitectonic adoptat, antropologia poate ajuta la completarea unui tablou al trecutului cu inserții despre viața socială și culturală. Totodată, privirea prospectivă a antropologiei contribuie prin conferirea unui viitor în care spațiul construit să fie integrat, care să contribuie la bunăstare și, de ce nu, la plusvaloare.

Observația participativă (participarea la acțiuni ale comunității, frecventarea unor spații care impun o anumită conduită, angrenarea în activități locale etc.) și neparticipativă (observarea de la distanță), interviurile, discuțiile informale *in situ*, alcătuirea de hărți mentale, combinarea mai multor metode prin triangulație, documentarea arhivelor și a istoriei spațiului (și sociale și economice, nu doar arhitecturale), consultarea articolelor media care prezintă anumite realități locale, accesarea unor baze de date și prelucrarea sunt doar câteva dintre

empathic approach are essential. Anthropology has the role "to introduce meaning where it is lacking, to establish coherence where the collective is inclined to see only disorder" (Le Breton, 2002, p. 92).

Ethnography, in the perception of Askland (2016) is both means and purpose of the architectural profession and involves a holistic perspective. Anthropology seeks to understand the conditions of humanity, and architecture frames these conditions. For decision-makers to work effectively with different categories of audiences, they need to understand and be aware of cultural factors, analyse everyday uses, observe how interpretive communities approach space differently. Anthropology can contribute through retrospective insight to the discovery of social truths from the past. By the way the built space was arranged, through the assigned functions, through the adopted architectural style, anthropology can help complete an image of the past with inserts about social and cultural life. At the same time, anthropology's outlook view contributes by conferring a future in which the built space is integrated, which contributes to well-being and, why not, to added value.

Participatory observation (participation in community actions, frequenting spaces that require a certain behavior, engaging in local activities, etc.) and non-participatory (remote observation), interviews, informal discussions *in situ*, making of mind maps, combining several methods through triangulation, documenting archives and the history of space (both social and economic, not just architectural), consulting media articles that present certain local realities, accessing databases and processing are just some of the methods that can be

metodele care pot reprezenta căi de ancorare în realitatea locală. Fiske (2016) susține că antropologii atrag atenția metodologic și teoretic asupra modului în care lumea își setează crezurile și cum acordă sens lumii. Pentru ca legiuitorii să lucreze eficient pentru diferite tipuri de public, ei trebuie să înțeleagă și să cunoască factorii culturali. Să întâlnească oamenii "acolo unde sunt", mai degrabă decât să impună legi de „sus în jos”, o abordare *one size fits all*.

Abordarea antropologică propune studierea proceselor și a dinamicilor, nu alcătuirea unor tablouri statice ale unui fenomen/spațiu. Experiența socială a orașului înseamnă urmărirea semnificațiilor și a interacțiunilor. Studiul pe care l-am realizat pe Bulevardul Magheru din București susține cu date empirice de ce etnografia poate contribui la o mai bună înțelegere a spațiului în care trăim (Păduraru, 2019). Am arătat cum degradarea unui spațiu nu este un fenomen entropic, ci implică o vastă rețea de actori umani și nonumani, a căror importanță poate fi înțeleasă conjunctural prin imersare.

Arta de a construi se va reflecta atunci nu doar în cum este proiectată o lucrare, ci în cum se transpune înțelegerea despre un spațiu în materialitate. Prin creativitate se vor dobândi însușiri noi, iar produsul finit va fi un mozaic care reflectă atât agentivitatea creatorului, cât și agentivitatea spațiului locuit. Antropologia poate veni în susținerea acestor demersuri prin medierea relației dintre om și spațiu și a celei dintre arhitect și spațiu. Astfel, realitatea locală nu ar trebui privită ca fiind constrângătoare, ci dimpotrivă, consolidatoare și, eventual, factor de expansiune spectaculoasă.

ways of anchoring in local reality. Fiske (2016) argues that anthropologists draw methodological and theoretical attention to how the society sets its beliefs and how it gives meaning to the world. For legislators to work effectively for different types of audiences, they need to understand and know the cultural factors. To meet people "where they are", rather than imposing "top-down" laws, in an one size fits all approach.

The anthropological approach proposes the study of processes and dynamics, not the composition of static pictures of a phenomenon/space. The social experience of the city means following the meanings and interactions. The study we conducted on Magheru Boulevard in Bucharest supports with empirical data why ethnography can contribute to a better understanding of the space in which we live (Păduraru, 2019). I have shown how the degradation of space is not an entropic phenomenon but involves a vast network of human and nonhuman actors, whose importance can be conjecturally understood through immersion.

The art of building will then be reflected not only in how a building is designed but in how the understanding of space is transposed in materiality. Through creativity, new features will be acquired, and the finished product will be a mosaic that reflects both the agency of the creator and the one of the inhabited space. Anthropology can support these approaches by mediating the relationship between man and space and the one between architect and space. Thus, the local reality should not be seen as constraining, but on the contrary, consolidating and, possibly, a factor of spectacular expansion.

COVID-19 și reconfigurări ale spațiului construit

Noile tehnologii (Augmented Reality - AR, Virtual Reality - VR, Artificial Intelligence - AI) pot constitui ansamble protetice deosebit de importante. De la proiectarea în spațiu, până la limitarea nevoii, de exemplu, de a construi clădiri cu scop expozițional când acestea se pot muta în mediul virtual, modul în care percepem acum spațiul construit va suferi schimbări drastice. Propun o decolonizare a gândirii în paradigma actuală și o încercare de anticipare a modificărilor (inclusiv ontologice) în curs de implementare. Pentru o bună gestionare a spațiului construit virtual nu trebuie neglijat omul. Căci a vizita Acropolele în VR sau a construi un muzeu virtual implică nu doar transpunerea prin copierea și redarea în convenție a exponatelor, ci și raportarea la neintermediata experiență trăită. Iar dacă aducem în discuție și multisenzorialitatea, datele vizuale, olfactive, fonice, kinestezice, trebuie integrate în spațiu deoarece „omul nu poate trăi fără această continuitate organică între percepțiile sale senzoriale și mediul imediat” (Le Breton, 2002, p. 98). Studiul proxemicii (modalitatea în care oamenii folosesc spațiul) trebuie să țină cont de aceste date.

Aceste tehnologii sunt deja implementate în anumite spații, măcar parțial. Cartiere în plin proces de regenerare urbană care au pe clădiri coduri QR sau AR pentru a stârni interesul și implicarea cetățenilor. Jocuri de responsabilizare civică urbană care presupun utilizarea realității virtuale. Muzeu virtuale, fie interactive sau nu, care presupun modificări ale formei arhitecturale, ale scopurilor și

COVID-19 and the reconfiguration of the built-up space

New technologies (Augmented Reality - AR, Virtual Reality - VR, Artificial Intelligence - AI) can be particularly important prosthetic assemblies. For example, from designing in space to limiting the need, to construct buildings for exhibition purposes when they can move into the virtual environment, the way we perceive the built space now will undergo drastic changes. I propose decolonization of thinking in the current paradigm and an attempt to anticipate changes (including ontological) that are being implemented. For the good management of the virtually built space, the human must not be neglected. Visiting the Acropolis in VR or building a virtual museum involves not only transposing by copying and rendering in convention the exhibits, but also reporting to the uninterrupted lived experience. And if we also discuss multisensory, visual, olfactory, phonic, kinaesthetic data, must be integrated into space because "human cannot live without this organic continuity between his sensory perceptions and the immediate environment" (Le Breton, 2002, p. 98). The study of proxemics (the way people use space) must take into account these data.

These technologies are already implemented in some areas, at least partially. Neighborhoods in the process of urban regeneration that have QR or AR codes on buildings to arouse the interest and involvement of citizens. Urban civic responsibility games that involve the use of virtual reality. Virtual museums, whether interactive or not, involve changes in architectural form, purposes and

schimbări conceptuale (Sfinteș, 2013). Proiectarea unor construcții în mediul virtual.

Deși utilizarea acestor tehnologii în arhitectură nu este un fenomen nou, 2020 este un an al restructurărilor, al regândirilor de paradigmă și un an care obligă la adaptarea rapidă la noile rigori. Realitățile provocate de răspândirea virusul COVID-19 și restricțiile de distanțare fizică, noile forme de muncă, scăderea intensității turismului, regândirea spațiilor publice, limitarea numărului de participanți la evenimente, grija permanentă pentru igienă, falimentul unor companii, posibila criză financiară care va însemna, inevitabil, o atenție mai accentuată la materialitate, și lista poate continua, toate acestea reprezintă straturi de luat în seamă în percepția spațiului. Deși încă în stadiu incipient, mai ales în România, noile tehnologii apar ca soluție pentru depășirea unor impasuri în care ne aflăm. Și deoarece pandemiile sunt imprevizibile și temporal și spațial, deja prin realitate augmentată, realitate virtuală și inteligența artificială locuri care presupuneau prezența fizică se mută în... online. Apar, așadar, din ce în ce mai multe oportunități de vizite virtuale la muzeu, spectacolele și activitățile sportive sunt experimentate de pe canapea, cinematografe în aer liber revin la modă, se ivesc inițiative de a proiecta filme pe clădiri astfel încât spectatorul să le poată viziona de pe balcon sau din mașina proprie, de a crea platforme care imită „logica” barurilor și a pub-urilor sau playlist-uri care oferă doritorilor sunete precum „gălăgia” birourilor open space sau a traficului etc.

Impetuoșitatea distanțării reprezintă, desigur, o perturbare. Spațiul se va rearanja după noi criterii, iar când aceste criterii au în subsidiar frica de răspândire a pandemiei (fie cea curentă, fie o alta),

conceptual changes (Sfinteș, 2013). Designing constructions in the virtual environment.

Although the use of these technologies in architecture is not a new phenomenon, 2020 is a year of restructuring, paradigm rethinking and a year that requires rapid adaptation to new rigor. The realities caused by the spread of COVID-19 virus and restrictions on physical distance, new forms of work, declining tourism intensity, rethinking public space, limiting the number of participants in events, permanent hygiene concerns, the bankruptcy of companies, the eventual financial crisis that will mean, inevitably, stressed attention to materiality, and the list goes on, all of which are layers to consider in the perception of space. Although still in their infancy, especially in Romania, new technologies appear as a solution to overcome some of the dilemmas we are in. And because pandemics are unpredictable both temporally and spatially, already through augmented reality, virtual reality and artificial intelligence places that assumed physical presence are moving into... online. There are, therefore, more and more opportunities for virtual visits to the museum, shows and sports activities are experienced from the couch, outdoor cinemas are back in vogue, initiatives are emerging to project films on buildings so that the viewer can vision from the balcony or from their car, to create platforms that imitate the “logic” of bars and pubs or playlists that offer sounds like the “noise” of open space offices or traffic, etc.

The impetuosity of distancing is, of course, a disruption. Space will be rearranged according to new criteria, and when these criteria have as a subsidiary the fear of spreading the pandemic

ajutorul tehnologic este incomensurabil. Ceea ce pare un exercițiu online acum, mâine va deveni realitate. De vreme ce restaurantele, muzeele, cluburile, spațiile destinate conferințelor, clădirile de birouri vor arăta diferit, doar interdisciplinari-tatea ne va putea arăta ce înseamnă și cum arată acest diferit. Însuși turismul, motor economic imuabil până acum, va trebui regândit în această nouă paradigmă. Socialul în acest nou context devine din ce în ce mai precar, însă prin înădăirea mai multor mijloace de cercetare și de raportare, soluțiile vor fi găsite.

Argumentez că schimbarea de paradigmă este imperios necesară. Și întrucât spațiul construit și cel neconstruit își modifică statutul, creativitatea va reieși, pe de o parte din talentul de a îmbina diferite perspective, în care omul să rămână totuși central, și abilitatea creatorului de a se descentra de propriul sine și de a vedea prin ochii celorlalți lumea. Iar pentru aceasta este nevoie de o abordare empatică.

Concluzii

Antropologia și arhitectura reprezintă, împreună, calea prin care omul și locul reintră în contact. Această abordare nu doar conferă garanțiile unei îmbunătățiri atât a spațiilor construite, cât și a vieții sociale, economice și culturale a cetățenilor, ci și o cale prin care inovațiile tehnologice pot fi folosite nu doar ca entertainment, ci ca nouă lentilă prin care virtualul devine noul spațiu construit (în folosul larg al comunităților).

Arhitectura este despre bunăstarea oamenilor, însă pentru ca această bunăstare să nu rămână doar la

(either the current one or another one), the technological help is incommensurable. What now seems like an online exercise tomorrow will become reality. Since restaurants, museums, clubs, conference spaces, office buildings will look different, only the interdisciplinarity will be able to show us what this means and how this different looks. Tourism itself, an immutable economic engine so far, will have to be rethought in this new paradigm. The social in this new context is becoming more and more precarious, but by splicing many means of research and relate, solutions will be found.

I argue that a paradigm shift is imperative. And as the built and unbuilt space changes its status, creativity will emerge, on the one hand from the talent to combine different perspectives, in which the human remains yet central, and the ability of the creator to decentralize himself and see through the eyes of the other world. And this requires an empathetic approach.

Conclusions

Anthropology and architecture together represent the way through which the human and the place come back into contact. This approach not only provides guarantees for an improvement of both built spaces and the social, economic and cultural life of citizens but also a way for technological innovations to be used not only as entertainment but as a new lens through which the virtual becomes the newly built space (for the benefit of the communities).

Architecture is about people's well-being, but for this well-being not to remain only at a "theoretical"

stadiul „teoretic”, asocierea dintre „urbs” și „civitas” (Webber, 1967) trebuie refăcută, căci a construi clădiri înseamnă a construi indirect oameni. Iar pentru aceasta e nevoie de înțelegerea ecologiei unui spațiu. Analiza interacțiunii dintre organisme și mediul lor de viață, precum și cea dintre spații și fenomene sociale, precum cea efectuată de Klaebe, Adkins, Foth și Hearn (2009), poate oferi răspunsuri în cercetarea producerii sociale a spațiilor.

Izolarea la domiciliu, distanțarea fizică și socială și alte restricții impuse de COVID-19 reprezintă în argumentul meu o ilustrare a modului în care ceea ce era adevărat ieri, astăzi se clatină și mâine nu va mai fi valabil. Iar interdisciplinaritatea implică tocmai avantajul de a nu cădea pradă vreunei perspective unilaterale, de a limita, pe cât posibil, *iatrogenia*.

Am deschis un spațiu de dialog despre spațiul construit care nu este construit în sine pentru sine, ci trebuie să aibă un scop care îi depășește coordonatele spațiale și funcțiile primare. În spatele oricărei construcții se ascund angrenaje mult mai mari, în care fiecare pârghie activată, deși pare de necrezut, are efecte imprevizibile (efectul *papillon*). Arhitectura, prin urmare, nu este doar o disciplină care presupune manevrarea materialelor într-o formă sau alta, ci îmbinarea materialului cu imaterialul și conferirea unui spațiu prielnic vieții. Modul în care viața se va desfășura poate fi cercetat printr-o abordare interdisciplinară. Mendes, Sa și Cabral (2017) prezintă dezbaterea actuală pe tema relației dintre arhitectură și științe sociale, punând accent pe cercetarea și practicile inter- și multidisciplinare.

stage, the association between "urbs" and "civitas" (Webber, 1967) must be rebuilt, because rising buildings means indirectly building people. And for that, one needs to understand the ecology of space. The analysis of the interaction between organisms and their living environment, as well as that between spaces and social phenomena, such as that carried out by Klaebe, Adkins, Foth and Hearn (2009), can provide answers in researching the social production of spaces.

Isolation at home, physical and social distancing and other restrictions imposed by COVID-19 are, in my argument, an illustration of how what was true yesterday, today is shaken and tomorrow will no longer be valid. And interdisciplinarity implies precisely the advantage of not falling prey to any unilateral perspective, of limiting, as much as possible, *iatrogenesis*.

We have opened a space for dialogue about the built space that is not built for itself but must have a purpose that goes beyond its spatial coordinates and primary functions. Behind any construction are hidden much larger gears, in which each activated lever, although it seems unbelievable, has unpredictable effects (the butterfly effect). Architecture, therefore, is not just a discipline that involves handling materials in one form or another, but combining the material with the immaterial and conceding a life favorable space. The way life will unfold can be researched through an interdisciplinary approach. Mendes, Sa and Cabral (2017) present the current debates on the relationship between architecture and social sciences, focusing on inter- and pluridisciplinary research and practices.

Bineînțeles că această lucrare reprezintă doar o secvență dintr-o discuție mult mai largă, însă odată dialogul inițiat, îmi afirm încrederea că arhitectura și antropologia, se vor așeza coerent și durabil într-o fundație sănătoasă.

Of course, this paper is just a sequence from a much broader discussion, but once the dialogue is initiated, I affirm my confidence that architecture and anthropology will coherently and sustainably be placed on a healthy foundation.

Referințe/ References

- Askland, H., Awad, R., Chambers, J. & Chapman, M. (2014). *Anthropological Quests in Architecture: Pursuing the Human Subject*. Archnet-IJAR. 8. 284-295. 10.26687/archnet-ijar.v8i3.424
- Declève, B., Grulois, G., Lestrangé, R., Bortolotti, A. & Trenado, C.S. (2020). *Designing Brussels Ecosystems, Metrolab Brussels MasterClass II*, <http://www.metrolab.brussels/medias/1591266919-publicatie-metrolab-volledigcover-15.pdf>
- Fiske, S. 2016. „'Climate Skepticism' inside the Beltway and Across the Bay”, în *Anthropology and Climate Change* (2nd ed.), Susan A. Crate și Mark Nuttall (Editori), Routledge, pp. 319-335.
- Florida, R. (2007). *The Flight of the Creative Class*. New York: HarperCollins Publisher
- Florida, R. (2019). Kids Raised in Walkable Cities Earn More Money As Adults. Online. Retrieved from: <https://www.citylab.com/life/2019/10/walkability-economic-mobility-income-health-walkable-cities/600571/>
- Gehl, J. (2012). *Orașe pentru oameni*. București: Igloo Media
- Gombrich, E.H. (2007, 1950). *Istoria artei*, București: Pro Editură și Tipografie
- Harvey, D. (2009). *Social Justice and the City*, Athens: The University of Georgia Press
- Jacobs, J. 1993(1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House
- Klaebe, H., Adkins, B., Foth, M. & Hearn, G. (2009). *Embedding an Ecology Notion in the Social Production of Urban Space*. DOI: 10.4018/9781605669847.ch139
- Le Breton, D. (2002). *Antropologia corpului și modernitatea*. Timișoara: Amarcord
- LeFebvre, H. (1991). *The production of Space*, Oxford and Cambridge: Blackwell
- Low, M. (2016). *The Sociology of Space*, New York: Palgrave Macmillan
- Mendes, M. M., Sá, T. & Cabral, J. (2017). *Architecture and the social sciences: Inter- and multidisciplinary approaches between society and space*. Doi: 10.1007/978-3-319-53477-0.
- Moran, J. (2005). *Reading the Everyday*. London and New York: Routledge
- Păduraru, R. (2019). *BULEVARDUL MAGHERU: dezagregarea unui simbol al modernității*. Revista de Sociologie Aplicată, Numărul 3(2), 2019 - <http://sociologieaplicata.ro/wp-content/uploads/2020/01/PADURARU-RSA-2019-32.pdf>
- Perec, G. (1974). *Species of Spaces and Other Pieces*. London: Penguin

- Pickett, S. R.A. et al. (2008). *Beyond Urban Legends: An Emerging Framework of Urban Ecology, as Illustrated by the Baltimore Ecosystem Study*, Bioscience, 58(2), pp.139-150
- Rittel, H.W.J. & Webber, M.M. *Dilemmas in a general theory of planning*. În Policy Sci 4, 155–169 (1973).
<https://doi.org/10.1007/BF01405730>
- Scheper-Hughes, N. (2014). *Katrina: The Disaster and Its Doubles*. În The Anthropology of Climate Change: A Historical Reader, Michael R. Dove (editor), Wiley Blackwell, pp. 217-222.
- Sfinteș, A. I. (2013). *The architecture of virtual space museums*. European Scientific Journal ESJ, Ediție specială, nr. 3, Iunie 2013, pag. 238-244. 3. 238-244.
- Sfinteș, A.I. (2019). *Architecture and Anthropology. Working in between Concepts*. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. 471. 072027. 10.1088/1757-899X/471/7/072027
- Shaw, R. (2014). „'Nature,' 'Culture,' and Disasters: Floods and Gender in Bangladesh”, In The Anthropology of Climate Change. A Historical Reader, Michael R. Dove (Ed.), Wiley Blackwell, pp. 223-234
- Stender, M. (2016). *Towards an Architectural Anthropology—What Architects can Learn from Anthropology and vice versa*. Architectural Theory Review, 21(1), 27–43.
- Stoetzer, B. (2018). "Ruderal Ecologies: rethinking Nature, Migration, and the Urban Landscape in Berlin", Cultural Anthropology, 33(2), pp. 295-393
- Taleb, N. N. (2019). *Antifragil*, București: Curtea Veche Publishing
- Toledo Declaration (2010). Retrieved from: https://www.mdrap.ro/userfiles/declaratie_Toledo_en.pdf
- Tsing, A.L. (2015). *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*, Princeton: Princeton University Press
- Webber, M. (1967). *The urban place and the nonplace urban realm, in Explorations into urban structure*. Philadelphia: The University of Philadelphia Press
- Whyte, W. 2001 [1980]. *The Social Life of Small Urban Spaces*. New York: Project for Public Spaces

---

¹ *Performed space* – conceptualizare care se referă la construcția socială a spațiului ca *locus* de producere identitară; în antropologie, spațiul este ambianța plastică în care rolul de creatori le revine actorilor umani și nonumani/

Performed space – concept that refers to the social construct of space as “locus” of identity production; in anthropology, the space is the plastic atmosphere in which the role of creators belongs to human and nonhuman actors.

² Capacitatea mediată sociocultural de a acționa

³ Nu există o traducere perfectă în limba română, însă definirea conceptului se poate face prin punerea laolaltă a unor termeni precum malign, vicios, complicat